

Qualitative Research Of Social Science

Elham Rahmatabadi¹

Abstract

Aim: The objective of the present Article is to find out usage of the Qualitative Research in Social Science.

Method: This Research is conducted with a Documentary method based.

Result: Data are not inherently quantitative, and can be bits and pieces of almost anything. Data can come in the form of words, images, impressions, gestures, or tones which represent real events or reality as it is seen symbolically or sociologically. Qualitative research uses unreconstructed logic to get at what is really real the quality, meaning, context, or image of reality in what people actually do, not what they say they do (as on questionnaires). Unreconstructed logic means that there are no step-by-step rules, that researchers ought not to use prefabricated methods or reconstructed rules, terms, and procedures that try to make their research look clean and neat (as in journal publications). It is therefore difficult to define qualitative research since it doesn't involve the same terminology as ordinary science.

Key words: Qualitative research, Social science,
Qualitative method, Quantitative method

پژوهش کیفی در علوم اجتماعی

الهام رحمت آبادی^۱

چکیده

هدف: مقاله حاضر با هدف شناخت کاربرد پژوهش کیفی در علوم اجتماعی تدوین شده است.

روش بررسی: این مقاله مطالعه ای با روش اسنادی است.

نتایج: پژوهش کیفی دارای روشهای انعطاف پذیر است که امروزه بیش از پیش مورد استفاده قرار می گیرد، یافته هادر تحقیقات کیفی

ذاتا کمی نیستند و می توان آنها را به داده های کمی نیز تبدیل کرد یافته هادر پژوهش کیفی کلمات، عبارات و اصطلاحاتی هستند

که از رفتارها و گفتارهای افراد استخراج می شوند.

پژوهش های کیفی در روش بسیار متفاوت از پژوهش های کمی عمل می کنند، زیرا که روش های از پیش تعیین شده را به کار نمی

گیرند و پژوهشگر در مسیر پژوهش به خلق تجربیات جدید می پردازد. پژوهش کیفی مسیر دشواری را می پیماید و سعی در ارائه

یافته هایی، کامل و واضح دارد.

واژگان کلیدی: پژوهش کیفی، علوم اجتماعی، روش کیفی، روش کمی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

۱- کارشناس ارشد پژوهشگر اجتماعی نویسنده اصلی (Email: Rahmatabadi_Elham@yahoo.com)

مقدمه

علم کاری است بس سترگ که به کشف امور اختصاص دارد. اما مهم این نیست که چه چیز را می خواهیم کشف کنیم. مهم این است که برای این کار راه های زیادی وجود دارد!

هستند. هدف پژوهش کیفی این است که ارزش ها، اعتقادها، اقدام ها از دیدگاه افراد مورد مطالعه استنباط شوند. پژوهش های کیفی ابتدا در علوم انسانی و اجتماعی بکار گرفته شده است و پس از آن در سایر علوم مورد استفاده قرار گرفته است.

پژوهش کیفی

اساس ایجاد و شکل گیری پژوهش کیفی، علوم اجتماعی است. هم اکنون روش های متنوع پژوهشی که میانی مختلفی داشته و هر کدام اهداف ویژه ای را دنبال می کنند، وجود دارند که هر روش نیز بر برداشت خاص از هدف مطالعه پایه گذاری می شود. پژوهش کیفی به مطالعه روابط انسان ها با اذعان به حقیقت متکثر و فردی شده آنان در زندگی می پردازد. این امر باعث ایجاد ابهامات جدیدی در فهم حقیقت می شود. مطالعه این امور متکثر، از یک سو با رشد فردی شدن سبک های زندگی و از جهت دیگر پیدایش جوامع و گروه های متنوع جدید، خرده فرهنگ ها، سبک های زندگی دقت نظر بیشتری را طلب می کند.

بطور کلی در پژوهش کیفی برای دیدگاه افراد مورد پژوهش ارزش زیادی قائل می شوند و می کوشند تا از دیدگاه آن ها آگاه شوند، پژوهشگر و افراد مورد پژوهش با هم رابطه متقابل برقرار می کنند، زیرا باید مسئله از دیدگاه آنها مطرح شود و در پژوهش کیفی منعکس شود. پژوهش کیفی هم توصیفی و هم تبیینی است و سرانجام برای گردآوری داده های اصلی به گفته ها و رفتارهای قابل مشاهده افراد تکیه می کنند. در هر روش کیفی فرض بر این است که پژوهش باید به شکل منظم در یک زمینه طبیعی انجام شود.

روش های کمی و کیفی رویکردهای متفاوتی برای شناخت ارزشها و رفتار مردم است. در علوم اجتماعی روز به روز میل و اشتیاق استفاده از روشهای انعطاف پذیر بیش از روشهای متداول که مبتنی بر جمع آوری اطلاعات کمی است مشاهده می گردد.

شاید بتوان گفت مهم ترین تفاوت پژوهش کیفی و کمی در هدف است، در پژوهش کیفی هدف آزمون فرضیه ها/سوال نیست، بلکه یافتن فرضیه جدید، کشف روابط ناشناخته، توصیف جنبه های کشف نشده یک پدیده است و به این دلیل از منطق دیگری پیروی می کند و مجبور است مسیر جستجوی خود را در فرایند پژوهش بیابد، در واقع پژوهش کیفی شیوه جستجوی همه کسانی است که شهامت آن را دارند که گام به عرصه های ناشناخته بگذارند، تا برای آیندگان مسیرهای جدید

امروزه روشن شده است که دلیل ناموفق بودن طرح های مربوط به توسعه، اطلاع نداشتن از ایده ها و بینش مردمی است که درگیر پروژه

فصلنامه مددکاری اجتماعی

کاب (۱۹۸۷-۱۹۸۸) روشهای پژوهش کیفی را در رشته علوم تربیتی طبقه بندی کرد. این پژوهشگر که پایه و اساس کار خود را بر روش های تاریخی و نظام علمی نهاده بود توانست شش روش ارائه نماید. نخستین آنها رفتارشناسی مردم است که کارهای بلارتن و جونز (۱۹۷۲) و اسمیت (۱۹۷۴) بر این روش قرار داد. در این روش سعی می شود تا رفتارهای انسان شناسایی و درک شود. داده ها را به روش مشاهده و تجزیه و تحلیل مقادیر کمی جمع آوری می نمایند و گاهی از ضبط صوت و فیلم استفاده می شود.

روش مردم نگاری کل گرا در این روش فرهنگ انسانی نقش اساسی دارد و این همان چیزی است که پژوهشگر در اجرای این روش آن را شرح، توصیف و تجزیه و تحلیل می کند.

گودنات (۱۹۷۱) مید (۱۹۷۰) و سندی (۱۹۷۹) این روش را بکار گرفته اند مشاهده مشارکتی ۸ هم ابزاری برای انجام این روش به شمار می آید، یعنی مشاهده به وسیله پژوهشگر که خود به عنوان جزئی از صحنه مورد مشاهده (شرکت فعال) نقش ایفا می نماید. روان شناسی بومی شناسی روشی است که در آن به رابطه متقابل انسان و محیط در شکل داد به رفتار توجه می شود. هدف اصلی این روش شرح یا توصیف رفتارها و تجزیه و تحلیل اثر عوامل محیطی بر این رفتارهاست.

لوین (۱۹۳۶) و بارکر (۱۹۶۸) در این روش از مشاهده ضبط صوت و نوار استفاده می کردند.

در روش انسان شناسی شناختی (انسان شناسی مبتنی بر شناخت)

اندیشیدن و نگریستن ایجاد کنند.

ماهیت داده ها در روش کمی و کیفی متفاوت است. داده ها شکل کمی ندارند، اعداد، ارقام نیستند و به شکل واژه، جمله و یک بند می باشند و در آن کمتر از روش های کمی استفاده می شود. مطالعه پژوهش کیفی خواننده را سرشوق می آورد، گزارش کیفی شامل توصیف های غنی، متنوع و غیر معمول آماری است و این گزارش ها به خواننده درک عمیقی از ویژگی مردم و رویدادهای خاص در موقعیت های اجتماعی واقعی می دهد. پژوهش کیفی مدیون تعهد علمی، کار سخت، حساسیت و مهارت در نگارش پژوهشگری است که پژوهش را انجام داده و ماهیت ذاتی پژوهش نیست. می توان گفت هر روش نوعی ایجاد سازه است که حقانیت و نیز کژی های (تورش های) خود را دارد.

روشهای پژوهش کیفی در رشته های علوم اجتماعی و علوم کاربردی همچون علوم تربیتی، مدیریت و برنامه ریزی به صورت فزاینده ای مورد استفاده قرار می گیرد.

علم مردم شناسی، روش شناسی مردم شناختی و رشته آشکای مردم شناسی (قوم نگاری) همگی ریشه در رشته علمی انسان شناسی دارند. مکتب شیکاگو و کنش متقابل نمادین از جامعه شناسی نشأت گرفته است. دانشمندان علوم اجتماعی و کارهایی که در زمینه علوم میان رشته ای انجام شده است باعث پیدایش زبان شناسی اجتماعی، تجزیه و تحلیل گفتمان یا مباحثه شده است.

بدیهی است پژوهش کیفی، روشهای شناخته شده ای دارد. جی

چهار شیوه آخر است. در این سالها برخی از پژوهشگران کیفی مسأله بی طرفی یا خنثی بودن را کنار گذاشته و پژوهش هایی ارائه کردند که به صورت آشکار آرمان گرایانه بود و پژوهشگر با برخوردی از اختیار بسیار در پی تأمین هدفهای مردمی برآمد. روش پژوهش مشارکتی و پژوهش عملی دو روش دیگر کیفی است که در آن نظام کنونی اجتماعی مورد نظر یا هدف است. پژوهش مشارکتی بیشتر جنبه آرمان گرایانه دارد و در پی راههایی ویژه برمی آید. برای طرح پرسش و شیوه گردآوری داده ها، پژوهشگر و جامعه با افراد مورد پژوهش همکاری می کنند. می توان آن را در یک راهبرد جدید که آموزگار نقش پژوهشگر را در نظام آموزشی برعهده می گیرد، مشاهده کرد. (۶)

برخی از انواع پژوهش کیفی

۱- مطالعه موردی

۲- پدیده شناسی

۳- قوم نگاری

۴- پژوهش تاریخی

۵- تحلیل محتوا

۶- نظریه زمینه ای

۷- علم تفسیر معانی (هرمنوتیک)

۸- روش دلفی

تفاوت پژوهش کیفی و کمی

الف: پژوهش کیفی:

فرض بر این است که دیدگاه کسانی که در پژوهش مشارکت می کنند بر دو دسته است: گروه هایی که به شکل توجه می کنند و گروه هایی که در صدد شناخت معانی و مفاهیمی برمی آیند که به شکل منظم بین افراد رد و بدل می شود. اسپرادللی (۱۹۷۹) به روش مصاحبه های عمیق و آزاد داده هایی را جمع آور، سپس از دیدگاه کیفی آنها را تجزیه و تحلیل و روش مزبور را معرفی می نماید. کارهای اریک سان (۱۹۷۷) و همکارانش (اریک سان و ماهات ۱۹۸۲، اریک سان و دیل سان (۱۹۸۲) نمونه هایی از مردم نگاری ارتباطی است.

یعنی مردم نگاری بر مبنای ارتباط انجام شود. این گروه مردم نگار، زبان شناسی را پایه پژوهش قرار داده اند. با توجه به روابط متقابل گفتاری و غیر گفتاری و با استفاده از روش مشاهده مشارکتی داده هایی را جمع آوری و برای ثبت این روابط از فیلم و ضبط صوت استفاده کرده اند.

کارهای بلومر (۱۹۶۹) و دین زین (۱۹۷۸) براساس روش کنش متقابل نمادین روش ششم از نظر جی کاب است در این روش پژوهشگر

می کوشد تا دریابد هدف افراد از ایجاد ارتباط متقابل چیست؟ چه معنا یا برداشتی از این ارتباط دارند. در این روش بر معنا یا مفهومی که در

سازمان های اجتماعی وجود دارد تأکید می شود. انگین سان و همکاران (۱۹۸۸) روش های پژوهشی کیفی را به هفت دسته تقسیم کردند. تعامل

گرایی نمادین، انسان شناسی، زبان شناسی اجتماعی، روش شناسی مردم شناختی، ارزیابی دمکراتیک ۱۱ مردم نگاری، نئومارکسیست و

پژوهش در مورد زنان، در این تقسیم بندی تفاوت عمده با جی کاب بر

جهان اجتماعی متمرکز است.

اگرچه رویکرد روش‌های مختلف پژوهش‌های کیفی به این عناصر و تفسیر آنها ممکن است متفاوت باشد، همه آنها دست کم برخی از عناصر با معناراً در جهان اجتماعی پیچیده و چندوجهی جستجو می‌کنند.

پژوهش کیفی برای گردآوری و تولید داده‌های پژوهشی، از روش‌های انعطاف‌پذیر و حساس نسبت به بافت اجتماعی که داده‌ها از آن به دست می‌آید استفاده می‌کند. در پژوهش کیفی برخلاف پژوهش آزمایشی، از روش‌های خشک استاندارد و روش‌هایی که از زندگی واقعی و بافت اجتماعی طبیعی جدا شده‌اند استفاده نمی‌شود. پژوهش کیفی بر آن گونه از روش‌های تحلیل و تبیین استوار است که در آنها به درک عمیق پیچیدگی جزئیات و بافت پدیده‌های مورد مطالعه تأکید می‌شود.

پژوهش کیفی به درک روشن و کامل امور مورد مطالعه بر اساس داده‌های غنی، ضمنی، توصیفی توجه دارد. به جای تحلیل الگوهای سطحی، روندها و همبستگی‌ها، بیشتر به تحلیل کل نگر ۱۲^{*} تأکید می‌کند. اگرچه در پژوهش‌های کیفی گاهی نیز برخی از روش‌های کمی به کار می‌رود، اما تجزیه و تحلیل آماری اساس پژوهش را تشکیل نمی‌دهد. پژوهش کیفی باید به شکل نظام‌دار و با دقت و سخت‌گیری اجرا شود، پژوهشگر باید در فرایند پژوهش به شیوه‌ای دقیق، جدی و نظام‌دار بیندیشد، برنامه‌ریزی کند و آن را به اجرا درآورد. اما این شیوه باید از رویکرد خشک و با ساختار، که معمولاً برای پژوهش کیفی مناسب نیست، جدا باشد. پژوهش کیفی به شیوه‌ای راهبردی در عین

◆ کشف مفاهیم در راستای سوالات پژوهش.

◆ یافته‌ها کمی نیستند.

◆ شاخص‌ها در حین پژوهش به شیوه‌ای ابتکاری ساخته می‌شوند.

◆ داده‌ها در شکل نوشتاری (غیر کمی) نه به صورت عدد و رقم از اسناد،

مشاهدات و مصاحبه‌ها جمع‌آوری می‌شوند.

◆ پژوهش کیفی در نهایت ممکن است به چند خط یا پاراگراف نوشته

منتهی شود.

ب؛ پژوهش کیفی؛

◆ آزمون فرضیه‌ها.

◆ مفاهیم در شکل متغیرهای کاملاً مجزایان می‌گردند.

◆ شاخص‌ها پیش از جمع‌آوری اطلاعات ساخته و استاندارد می‌شوند.

◆ داده‌ها به صورت عدد و رقم با مقیاس‌هایی دقیق جمع‌آوری می‌شوند.

◆ در پژوهش کیفی با استفاده از آمار، جداول، نمودارها و در رابطه با

فرضیه‌ها تحلیل انجام می‌شود.

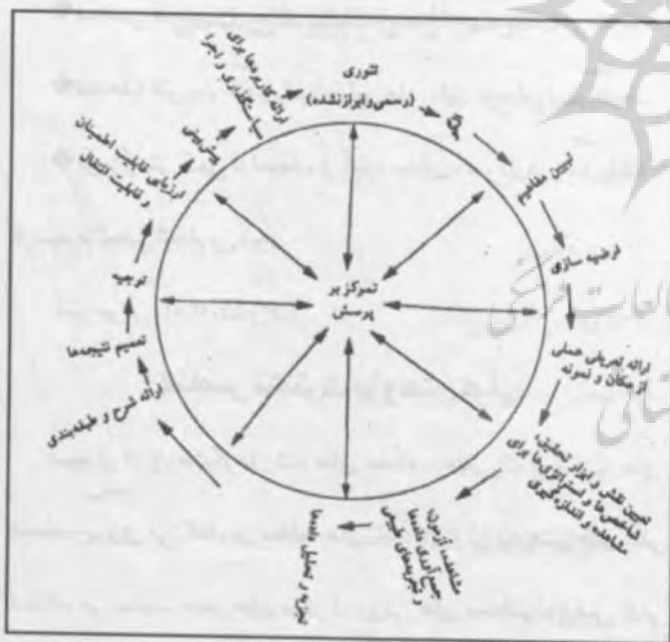
(سرخوش، ۱۳۸۲: ۵۵ و ۵۶)

عناصر مشترک پژوهش کیفی

بسیاری از پژوهشگرها رشته‌های مختلف علمی که از مکتب‌های مختلف پیروی می‌کنند، در مطالعه‌های خود از روش پژوهش‌های کیفی استفاده می‌نمایند. عنصرهای مشترک روش‌های مختلف پژوهش کیفی اینگونه بیان می‌گردد. پژوهش کیفی بر یک دیدگاه فلسفی "تفسیرگرایانه" مبتنی است و توجه آن به چگونگی تفسیر، درک، تجربه و به وجود آمدن

که پژوهشگر می تواند هر موضوعی را مورد توجه قرار داده، و از هر کجا مایل است آغاز کند. تمرکز در مورد موضوع با توجه به محل و مکان آغاز پژوهش باعث می شود که پژوهشگر در صدد پرداختن به فرضیه های اثبات نشده، بستر یا محتوای پژوهش و نمونه ها برآید. این تکرار و گاهی تکرار مکرر باعث می شود تا پژوهشگر درباره نقش و استراتژی هایی که در رابطه با جمع آوری داده ها بدست می آورد، تصمیم بگیرد و این گونه است که چرخه پژوهش مسیری یا دوران خود را ادامه می دهد.

نمودار ۱- الگوی چرخه تحقیق

حال انعطاف پذیر اجرا می شود. پژوهشگر کیفی با توجه به این که از شیوه های کاملاً نظام دار پیروی می کند باید در حین اجرای پژوهش به تغییرات احتمالی که در فرایند پژوهش پیش می آید حساس باشد. در پژوهش کیفی پژوهشگر همواره می باید به داده ها توجه خاصی داشته باشد و نقش خود را در انجام کار مورد دقت نظر قرار دهد. پژوهش کیفی می باید پیرامون یک معمای عقلی شکل بگیرد، یعنی چیزی که پژوهشگر می خواهد تبیین کند پژوهش کیفی می باید به تبیین اجتماعی منجر شود. تبیین هایی که به گونه ای تعمیم پذیرند و یا طنین گسترده ای دارند. (یوفلیک، ۱۳۸۲: ۴۳)

در پژوهش کیفی، اغلب پرسش نخستین براساس یکی از روش های زیر بوجود می آید. مشاهده های پژوهشگر از رویدادهای واقعی، معماها و پرسش هایی که در سایه تجربه های مستقیم پژوهشگر مطرح می شود، نظریه های ابراز شده و تمایل یا علاقه های تفکر برانگیز پژوهشگر پرسش نخستین را بوجود می آورند. پژوهشگر باید نوشتارها و مقاله هایی را که در نشریه های مربوط و تخصصی منتشر می شود، مورد مطالعه و بررسی قرار دهد و نظریه های خود را با افراد متخصص در میان بگذارد تا بتواند در مورد پرسش خود به اطمینان برسد. (مارشال، ۱۹۹۵: ۲۴)

در نمودار ۱: الگوی چرخه پژوهش، الگویی از رابطه تکراری بین نظریه، پژوهش تجربی و تجربه شخصی ارائه شده است. این الگو چرخه علم نامیده می شود و بیانگر این واقعیت است

◆ تناسب روش ها و نظریه ها

◆ انعطاف پذیری پژوهشگر و پژوهش

◆ درک مطلب به عنوان اصل معرفت شناسی

◆ متن به عنوان ماده تجربی

◆ دیدگاه مشارکت کنندگان و تنوع دیدگاه ها

تنوع نظریه ها و روش ها در پژوهش کیفی (یوفلیک، ۱۳۸۲: ۱۹)

پوپ (۱۹۹۹) استدلال می کند که پژوهش کیفی ماهیت دانش را

می افزاید زیرا در پژوهش کیفی پژوهشگر به شکلی عمیق به پاسخ

پرسش های خاصی دسترسی می یابد. نظام دار بودن، خودآگاهی

نسبت به طرح و گردآوری داده ها تا تفسیر ارتباط های کیفیت

اساس کار است. در پژوهش های کیفی پژوهشگر بدنبال جنبه های

کیفی (نه عددی) پدیده مورد بررسی از دیدگاه همکاران پژوهش

است تا معنای آن پدیده را بشناسد.

دیتک وال ۱۳ و همکاران معتقدند پژوهش های کیفی واقعاً به

مهارت نیاز دارد زیرا ترکیبی از تفکر و عمل است (مارشال، راس من، ۱۹۹۵)

منابع

۱. بی، ارل (۱۳۸۱). ترجمه رضا فاضل. روش های تحقیق در علوم اجتماعی.

چاپ اول. تهران: انتشارات سمت

۲. یوفلیک (۱۳۸۲). ترجمه عبدالرسول جمشیدیان سید علی سیادت رضاعلی

نوروزی، درآمدی بر پژوهش کیفی در علوم انسانی. چاپ اول. اصفهان: نشر سما، قلم

پژوهش کیفی فرایندی است که در آن پژوهشگر می کوشد

به وسیله آن پیچیدگی های روابط متقابل بین افراد را بهتر درک کند

و با استفاده از روشهای منظم درباره کنش ها و واکنشها داده هایی

را گردآوری کند درباره معنا یا مفهوم آنها بیندیشید به نتیجه هایی

برسد، آنها را ارزیابی کند و سرانجام این نتیجه ها یا دستاوردها را ارائه

دهد. کاپلان (۱۹۶۴) معتقد است این پژوهش چیزی جز منطق بازسازی

شده علم نیست. (مارشال، راس من، ۱۹۹۵: ۲۳)

هافمن ۱۹۲۷، لیبی ۱۹۲۲، مونی ۱۹۵۱ معتقد هستند اگر به ذهن اجاز

خلاقیت و بارور شدن داده شود و اگر به ظرفیت و توانایی مغز از نظر

تجدید سازمان و ساختار احترام لازم گذارده شود، پژوهشگر در می

یابد که پرسشهای پژوهشی غنی تر خواهند شد. (همان: ۲۴)

یک پژوهشگر در راه انجام پژوهشی که به شیوه عالی تدوین

و برنامه ریزی شده است می تواند به تدریج بر میزان دانش و

معلومات موجود بیافزاید و با برداشتن گام های متوالی و پی در

پی به جایی برسد که یک نظریه عرضه کند. برخی از پژوهش های

مبتکرانه و خلاق هنگامی پدیدار می گردد که پژوهشگر به ناگاه

مرزهای نظری را در هم می ریزد و موضوعی را از دیدگاه جدید

یا خاصی مورد مطالعه قرار می دهد یا جایگاه آن را در گستره

ادبیات تغییر می دهد.

ویژگی های پژوهش کیفی

◆ سازه واقعیت به عنوان مبنا

۳. مارشال، کاترین راس من، گرچن ب (۱۳۷۷). ترجمه علی پارسائیان محمد اعرابی.

روش پژوهش کیفی. چاپ اول. تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی

۴. رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۲). تکنیک های خاص پژوهش در علوم اجتماعی.

چاپ اول. تهران: نشر انتشار

۵. سرخوش، سوسن (۱۳۸۲). تحقیق کیفی. فصلنامه علمی - پژوهشی مددکاری

اجتماعی. شماره ۱۴-۱۵.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی